

<http://dx.doi.org/10.16926/gea.2023.01.17>

dr Łukasz NIEWIŃSKI

<https://www.orcid.org/0000-0003-0668-4645>

Uniwersytet w Białymstoku

e-mail: l.niewinski@uwb.edu.pl

Regulaminy organizacyjne Papieskiej Gwardii Szwajcarskiej w XX i XXI wieku

Streszczenie

Papieska Gwardia Szwajcarska (*Guardia Svizzera Pontificia*) to najstarsza papieska formacja zbrojna. Za oficjalną datę powstania Gwardii Szwajcarskiej przyjmuje się dzień 22 stycznia 1506 r. Od tej pory po dzień dzisiejszy formacja ta funkcjonuje niemal bez przerw. Od 1858 r. podstawę jej funkcjonowania stanowią regulaminy administracyjno-dyscyplinarne. Do dziś wydano jedynie sześć takich regulaminów. Niniejszy tekst stawia sobie za cel odpowiedź na dwa zasadnicze pytania badawcze. Po pierwsze, wskazane zostaną w nim przyczyny, które doprowadziły do publikacji kolejnych regulaminów organizacyjnych Papieskiej Gwardii Szwajcarskiej w XX i XXI wieku. Po drugie, autor zamierza ustalić, jakiego rodzaju przepisy w poszczególnych regulaminach podlegały najczęstszym zmianom i z czego to wynikało. Kwestia regulaminów była również istotna dla wzajemnych stosunków między Szwajcarią a Watykanem.

Słowa kluczowe: Papieska Gwardia Szwajcarska, papież, Watykan, Szwajcaria, stosunki międzynarodowe.

Wstęp

Papieska Gwardia Szwajcarska (PGS) to najstarsza papieska formacja zbrojna. Jej powstanie zainicjował papież Juliusz II (1503–1513). Pragnąc odbudować potęgę Państwa Kościelnego, poświęcił mnóstwo energii na werbunek doświadczonych żołnierzy, mających stanowić jego ochronę osobistą. Wybór papieża był ograniczony i mógł w tamtym okresie paść jedynie na mieszkańców katolickich kantonów szwajcarskich, uznawanych przez ówczesnych za najlepszych żołnierzy.

Za oficjalną datę powstania Gwardii Szwajcarskiej przyjmuje się dzień 22 stycznia 1506 r., kiedy to pierwsi gwardziści wkroczyli do Wiecznego Miasta. Od tej pory po dzień dzisiejszy formacja ta funkcjonuje niemal bez przerw¹. Zmieniaли się jej dowódcy, liczebność kadry, umundurowanie, sztandar, jak również podstawy jej funkcjonowania. Do 1858 r. oparte były one na umowach zawieranych przez poszczególnych papieży z władzami kantonu Lucerna. Z kolei od 1858 r. do dziś ich podstawą są regulaminy administracyjno-dyscyplinarne sygnowane, w imieniu Ojca Świętego, przez bezpośredniego zwierzchnika jednostki – kardynała sekretarza stanu². Stanowią one, według ustawy z 1 października 2008 r., jedno ze źródeł prawa wydawanych przez Państwo Watykańskie³. Do dziś wydano jedynie sześć takich regulaminów. Dwa z nich opublikowano w XIX wieku – w latach 1858, 1878, a pozostałe cztery, które będą stanowić podstawę moich rozważań, w XX i XXI wieku – w latach 1914, 1959, 1976, 2006.

Na wstępie warto wspomnieć, że tematyka regulaminów wewnętrznych Gwardii Szwajcarskiej nie doczekała się dotąd na świecie szerszych opracowań. Poświęcono jej zaledwie jeden artykuł naukowy i dwie krótkie wzmianki w czasopiśmie formacji – „Der Schweizergardist”⁴. Nie świadczy to bynajmniej o nikłej wartości tematu, gdyż to przecież na rozwiązaniach prawnych zawartych w tych papieskich dokumentach opiera się funkcjonowanie formacji. Chodzi między innymi o pewną, zrozumiałą niechęć gwardzistów do dzielenia się własnymi rozwiązaniami prawnymi z osobami postronnymi. Naukowcy nie było łatwo dotrzeć do poszczególnych regulaminów, a zwłaszcza do ostatniego z nich, opublikowanego w 2006 r., i nadal obowiązującego w jednostce⁵. O skali trudności w dostępie niech świadczy fakt, że nawet członkowie tej formacji po zakończeniu służby (za wyjątkiem oficerów) są zobowiązani (być może też ze względów oszczędnościowych) do zwrotu egzemplarza regulaminu, otrzymanego na początku służby. Z tego powodu dokumenty te niemal nie funkcjonują w obrocie księgarsko-antykwarycznym. Należy przy tym zauważyć, że nie tylko regulaminy wewnętrzne stanowiły podstawę funkcjonowania formacji. Istotną rolę w jej codziennym funkcjonowaniu odgrywały również rozkazy dzienne czy też instrukcje

¹ Z powodu rozmaitych wydarzeń historycznych, Gwardia Szwajcarska nie pełniła służby przy papieżach w latach 1527–1548, 1798–1801, 1808–1814, 1848–1849.

² *The Federal Constitution of the Swiss Confederation, September 12, 1848*, Berne 1867, s. 6–7.

³ Zob.: K. Dyda, *Stosowanie prawa przez organy Państwa Watykańskiego a zasadnicze problemy jego systemu prawnego*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 2019, t. 22, s. 318–319. Więcej [w:] A. Gaca, S. Oder, Z. Witkowski, *Podstawy ustroju konstytucyjnego Państwa Miasta Watykan*, Warszawa 2020.

⁴ A. Jehle, *La Guardia Svizzera Pontificia sotto il Regolamento del 1858*, [w:] U. Fink, H. de Weck, C. Schweizer (red.), *Hirtenstab und Hellebarde. Die Päpstliche Schweizergarde in Rom 1506–2006*, Zürich 2006, s. 393–414; M. Reichmuth, *Das neue Reglement der Schweizergarde*, „Der Schweizergardist” 2007, nr 1, s. 22–23; A. Wicky, *Das Erste Gardereglement von 1858*, „Der Schweizergardist” 2008, nr 2, s. 32–34.

⁵ Autor korzystał częściowo z egzemplarzy regulaminów dostępnych w Bibliotece Watykańskiej, a częściowo z egzemplarzy znajdujących się w jego posiadaniu.

wydawane przez poszczególnych komendantów lub członków sztabu jednostki. Jednakże do tego rodzaju źródeł autor nie uzyskał dostępu.

Niniejszy tekst stawia sobie za cel odpowiedź na dwa zasadnicze pytania badawcze. Po pierwsze, wskazane zostaną w nim przyczyny, które doprowadziły do publikacji kolejnych regulaminów organizacyjnych Papieskiej Gwardii Szwajcarskiej. Po drugie, autor zamierza ustalić, jakiego rodzaju przepisy w poszczególnych regulaminach podlegały najczęstszym zmianom i z czego to wynikało.

1. Regulamin z 1914 r.

W początkach XX wieku Gwardia borykała się z brakami kadrowymi i dyscyplinarnymi oraz z niedofinansowaniem ze strony papieżstwa, które preferowało w tamtym czasie Gwardię Szlachecką⁶. Początkowo wydawało się, że mianowanie nowego komendanta, którym 8 grudnia 1910 r. został pochodzący z Fryburga Jules Repond, odmieni sytuację. Jego wybór przyczynił się jednak do znacznego zaognienia sytuacji w jednostce. Energiczny komendant rozpoczął reformowanie formacji, pozbywając się przyzwyczajonej do „starego porządku” kadry oficerskiej. Przykładowo w latach 1911–1912 wprowadził codzienne i obowiązkowe: musztrę i lekcje języka włoskiego, ustanowił 6 maja tradycyjnym dniem przysięgi, czy zakazał, często do tej pory praktykowanych wypraw do włoskich tawern i sprzedaży wewnętrznych informacji dla prasy⁷.

Szybkość i liczba wprowadzanych zmian uderzyła w gwardzistów do tego stopnia, że w lipcu 1912 r. część z nich, w proteście, chwilowo porzuciła obowiązki służbowe. W prasie amerykańskiej pojawiła się nawet przesadzona informacja o masowej dezercji halabardników⁸. Sytuację opanowano, ale wydarzenie to stanowiło początek poważniejszego niezadowolenia i oporu wewnątrz jednostki.

Reformy Reponda doprowadziły w końcu do rebelii gwardzistów wymierzonej w dowództwo i pośrednio w papieża św. Piusa X⁹. Do tego bezprecedensowego wydarzenia w dziejach formacji i papieżstwa doszło 17 lipca 1913 r., gdy komendant odpoczywał na urlopie w Szwajcarii¹⁰. Rankiem tego dnia, przewidziana do służby 1/4 składu, łącznie 21 gwardzistów, odmówiła pełnienia służby

⁶ Przykładowo ze względu na braki w umundurowaniu gwardziści, poza oficjalnymi uroczystościami, odbywali służbę we własnych cywilnych ubraniach.

⁷ D. Alvarez, *The Pope's Soldiers. A Military History of the Modern Vatican*, Lawrence, KS 2011, s. 282–288; *Uniforms of the Pope's Army. Which Is Now Being Reformed*, „The New York Times” 12.03.1911, s. 16.

⁸ *Papal Guards Desert*, „The New York Times” 11.07.1912, s. 1.

⁹ Autorzy piszący o Gwardii przeważnie pomijali w swoich pracach opis buntu tej jednostki, dlatego autor poślikował się w tym miejscu artykułami opublikowanymi na ten temat w „The New York Times”.

¹⁰ W pierwszej połowie 1913 r. doszło w koszarach Gwardii jeszcze do dwóch innych poważniejszych wystąpień dyscyplinarnych.

ze względu na zbyt ni rygor dyscyplinarny stosowany przez jednego z oficerów. Przez kilka dni część gwardzistów nie pełniła służby. W międzyczasie tymczasowo dowodzący jednostką major Adolf Glanzmann wysłał wskazanego oficera poza Watykan, a zarazem obiecał zaznajomić z problemami nurtującymi szwajcarskich halabardników sekretarza stanu Stolicy Apostolskiej kardynała Merry del Vala. Nie zakończyło to buntu, który jako wydarzenie sensacyjne zainteresowało dziennikarzy z całego świata. Obszerne relacje na temat tych niezwykłych wydarzeń zamieszczał na swoich łamach „The New York Times”. Korespondent tej gazety donosił z Rzymu, że zbuntowani gwardziści przedstawili 21 lipca sekretarzowi stanu skierowany do papieża memoriał, zawierający listę sześciu żądań warunkujących ich dalszą służbę. Listę postulatów otwierały dymisja dowódcy Gwardii i zwiększenie stanu liczebnego jednostki z 80 do 100 ludzi. Ponadto buntownicy domagali się przeniesienia uprawnień dotyczących wyboru komendanta i kadry oficerskiej z papieża na członków formacji, zniesienia zakazu odwiedzania włoskich tawern, odwołania codziennej musztry składającej się z ćwiczeń z bagnetami, strzelania do celu i wspinania się na blanki murów watykańskich oraz amnestii dla wszystkich uczestników rebelii. Po wysłuchaniu zażaleń gwardzistów kardynał del Val odbył długą rozmowę z papieżem celem rozwiązania powstałego konfliktu¹¹.

Jeszcze tego samego dnia w stan gotowości, na wyraźne życzenie papieża, postawiono włoskich karabinierów oraz pozostałe formacje zbrojne Watykanu. W rezultacie konsultacji, papież, obawiający się nawet wybuchu walk, nakazał rozbrojenie Gwardii Szwajcarskiej. Zadanie zostało wykonane przez Żandarmerię Watykańską, która przejęła arsenał Helwetów, gdy większość z nich przebywała w koszarach¹². Nielicznych strażników również zmuszono do oddania broni¹³.

Żandarmeria otoczyła koszary Gwardii i pełniła straż w dotychczasowych miejscach służby Szwajcarów, czyli przy bramie Zecca i Bramie Spiżowej oraz wewnątrz Pałacu Watykańskiego. Św. Pius X i jego sekretarz stanu dali gwardzistom dzień na wyciszenie emocji. 23 lipca 1913 r. Szwajcarom zgromadzonym na dziedzińcu koszar przedstawiono odpowiedź strony papieskiej. A ta okazała się całkowicie negatywna. Odrzucono wszelkie postulaty buntowników. Siedmiu przywódców zmuszono do opuszczenia Watykanu, a dwunastu kolejnych do szybszego zakończenia służby. Komendant Repond w otoczeniu uzbrojonych oficerów Gwardii i żandarmów czuwał nad spokojnym przebiegiem zgromadzenia. Zbuntowani gwardziści zaprzestali jednak czynnego oporu, gdy dowiedzieli się, że kardynał del Val, w którym pokładali największe nadzieje, także odmówił im wsparcia i potępił ich zachowanie. Ostatnim zewnętrznym przejawem buntowniczych nastrojów helweckich strażników papieża była ceremonia pożegnania

¹¹ *Italian police are ready to intervene in case of disturbances by the Swiss Guards*, „The New York Times” 22.07.1913, s. 1.

¹² Od tego wydarzenia datuje się wyjątkowa niechęć między tymi formacjami sił watykańskich.

¹³ *Forced to Disarm the Pope's Guards*, „The New York Times” 22.07.1913, s. 1.

wyrzuconych z jednostki gwardzistów. W pożegnaniu tym uczestniczyła większość szeregowych halabardników, która odprowadziła wyrzutków do bram Watykanu, wznosząc okrzyki na cześć Garibaldiego i śpiewając Marsylianę. Na placu św. Piotra rebeliantów otoczonych przez żandarmów watykańskich, przejęły oddziały włoskich karabinierów, które odeskortaowały ich aż do granicy szwajcarskiej¹⁴. Warto zauważyć, że w następstwie ww. wydarzeń papież św. Pius X poważnie zastanawiał nad rozwiązaniem Gwardii Szwajcarskiej, a przed biurem komendanta przez kilka tygodni był ustawiony karabin maszynowy. Wskutek relegacji i początkowych powołań gwardzistów do armii szwajcarskiej z powodu wybuchu I wojny światowej stan osobowy jednostki w latach 1914–1918 był najniższy w historii – służbę pełniło zaledwie 43 halabardników¹⁵.

20 sierpnia 1914 r. zmarł św. Pius X, niezbyt lubiany w papieskiej formacji gwardzistów. Jego śmierć i wybór nowego następcy św. Piotra – Benedykta XV tylko przyspieszyły wydanie kolejnego regulaminu PGS. Prace nad dokumentem zainicjował komendant Repond. Regulamin ten opublikowano w Rzymie, ale w wydawnictwie watykańskim Tipografia Poliglotta Vaticana już za pontyfikatu papieża Benedykta XV. Liczył 23 strony i składał się z 11 nagłówków (*capo*) i 59 punktów (artykułów).

W regulaminie zamieszczono zasadnicze obowiązki członków jednostki, do których należały: całodobowa ochrona osoby Ojca Świętego oraz Jego rezydencji w Watykanie. Ponadto podporządkowano formację rozkazom kardynała sekretarza stanu, a w kwestii służby w apartamentach papieskich również osobistym urzędnikom papieskim – majordomusowi i szambelanowi. Ustalono, że na czas wakatu na tronie formacja zostanie podporządkowana kardynałowi kamerlingowi. Utrzymano dotychczasowy stan osobowy jednostki, czyli 133 ludzi (6 oficerów, kapelan, 14 podoficerów, 110 halabardników i 2 doboszy). Podkreślono rolę komendanta, nadając mu większe uprawnienia rekrutacyjne, zmniejszono o 3 cm (do 174 cm) kryteria przyjęcia do formacji ze względu na wzrost. W dokumencie znalazły się również: opis sztandaru Gwardii, zakaz rekrutacji mieszkańców włoskojęzycznego kantonu Ticino oraz przepisy płacowe, urlopowe, regulujące uzbrojenie i umundurowanie Gwardii, czy kwestie dotyczące nominacji i awansów. Ponadto regulowano w nim możliwość zawierania małżeństw za aprobatą sekretarza stanu tylko przez oficerów i starszego sierżanta¹⁶.

Jednak najistotniejszy spośród przepisów regulaminu był ostatni nagłówek (*Capo XI*), składający się z trzech punktów (57–59), który stanowił bezpośrednie odniesienie do zakońzonego niedawno buntu i po raz pierwszy w historii jed-

¹⁴ *State of Siege in Pope's Palace*, „The New York Times” 24.07.1913, s. 1; *Pope Deplores Mutiny*, „The New York Times” 25.07.1913, s. 2.

¹⁵ Ostatecznie w 1915 r. władze Szwajcarii zwolniły gwardzistów papieskich z obowiązkowej mobilizacji.

¹⁶ *Regolamento per la Guardia Svizzera Pontificia*, Roma 1914, s. 1–16.

nostki oficjalnie wprowadzał system kar dyscyplinarnych¹⁷. Punkt 57 stanowił, że odtąd karane będą następujące uchybienia dyscyplinarne: wszelkie naruszenia regulaminów, instrukcji lub rozkazów przełożonych, jakkolwiek odmowa postuszerstwa lub podżeganie do niezdiscyplinowania, jak i wszelkie: zaniedbania obowiązków, groźby, zbiorowe narady lub skargi, krytyka przełożonych, przestępstwa prawa powszechnego czy niewłaściwe postępowanie religijne, moralne i obywatelskie. Kolejny punkt wymieniał rodzaje kar przewidzianych do zastosowania w jednostce: wydalenie, dymisję, degradację, zawieszenie awansu do roku czasu, areszt surowy do 30 dni, areszt zwykły do 60 dni, naganą, grzywnę, przekazanie (np. władzom państwa włoskiego) czy dodatkowe ćwiczenia lub karną służbę. Ponadto kary wydalenia lub dymisji mogły zostać zaostrzone pozbawieniem emerytury lub interdyktem Watykanu, czyli zawieszeniem prawa do przyjmowania sakramentów. Ostatni punkt przyznawał prawo do nakładania kar komendantowi, który mógł je, w wybranym przez siebie zakresie, przekazać kadrze podoficerskiej¹⁸.

2. Regulamin z 1959 r.

Następny regulamin Gwardia otrzymała po 45 latach. Został on wydany za pontyfikatu św. Jana XXIII 6 sierpnia 1959 r. przez sekretarza stanu kardynała Domenico Tardiniego i liczył łącznie 169 artykułów.

Wpływ na jego publikację miało kilka wydarzeń. Po pierwsze, w dłuższej perspektywie wpłynęły na to zmiany prawne, które zaszły w papieżstwie. 11 lutego 1929 r. watykański sekretarz stanu kardynał Pietro Gasparri i włoski szef państwa Benito Mussolini podpisali w Pałacu Laterańskim dwustronne umowy, tzw. traktaty laterańskie. Narodziny 44-hektarowego Państwa Watykańskiego, najmniejszego pod względem powierzchni państwa świata, wpłynęły również na gwardzistów szwajcarskich, którzy odtąd na czas służby papieżowi otrzymywali obywatelstwo Państwa Watykańskiego. Z kolei zainicjowana przez traktaty laterańskie działalność budownicza w Watykanie, skutkowałą rozszerzonym zakresem zadań Gwardii Szwajcarskiej, pełniącej dodatkowe zadania honorowe, jak choćby asysta podczas audiencji papieskich czy dodatkowe obowiązki strażnicze na terenie Watykanu i Castel Gandolfo¹⁹.

Po drugie, w krótszej perspektywie, do uchwalenia nowego regulaminu przyczyniła się zmiana na stanowisku komendanta formacji. W marcu 1957 r. zmarł

¹⁷ Do tej pory kwestiom dyscyplinarnym w regulaminach (1858, 1878) poświęcano zaledwie jeden krótki artykuł, który uprawniał kadrę oficerską do karania jedynie drobnych wykroczeń.

¹⁸ *Regolamento...* (1914), s. 17; A. Jehle, op. cit., s. 404–405.

¹⁹ R. Stampfli, *Die Geburtsstunde des Vatikanstaats*, „Der Schweizergardist” 2009, nr 2, s. 30–31; Podstawowe akty ustrojowe Państwa Miasta Watykańskiego, oprac. W. Jakubowski, Pułtusk–Warszawa 2004, s. 180–182.

ówczesny 27. komendant Heinrich Pfyffer von Altishofen. Podobnie jak w wypadku wcześniejszej nominacji J. Reponda, wybór przez papieża zupełnie nowego dowódcy, Roberta Nünlista, pomijający przy tym zasłużonych i wieloletnich oficerów, spowodował wśród członków jednostki odczucie niezadowolenia. Jednym z takich aktów niesubordynacji była próba zamachu na życie komendanta podjęta przez halabardzistę Adolfo Rueckersa 8 kwietnia 1959 r. Oddał on do Nünlista dwa strzały z broni służbowej. Dowódca, który był też współtwórcą nowego regulaminu, odniósł tylko niewielkie rany²⁰.

Po trzecie, do wprowadzenia nowych regulacji impuls dał nowy papież, wybrany w 1958 r. przysły święty Kościoła katolickiego, Jan XXIII. Jak widać, po raz kolejny zmiana pontyfikatu miała przełożenie w nowym akcie organizacyjno-dyscyplinarnym jednostki Szwajcarów.

Regolamento z 1959 r. liczył 169 artykułów. Ustalał stan osobowy jednostki na 100 ludzi (pułkownik, podpułkownik, kapelan, major, kapitan, starszy sierżant, 4 sierżantów, 10 kaprali, 8 wicekaprali, 2 doboszy, 70 halabardzistów), wymieniał oficjalnie świętych patronów Gwardii (św. Marcina z Tours i św. Sebastiana), precyzował kwestie rekrutacji, nominacji i awansów – m.in. dopuszczał możliwość (wcześniej zabronioną) poboru kandydatów do służby z włoskojęzycznego kantonu Ticino, regulował kwestie urlopowe utrzymywał dotychczasowe miejsce PGS w hierarchii jednostek watykańskich za Gwardią Szlachecką, zezwalał oficerom i starszemu sierżantowi na zawieranie małżeństw, po uprzednim uzyskaniu akceptacji kardynała sekretarza stanu, dostosowywał charakter aktualnej służby wartowniczej do zmian powstałych wskutek uchwalenia traktatów laterańskich z 1929 r., powtarzał za ustawą zasadniczą Watykanu kwestię podporządkowania jednostki Ojcu Świętemu za pośrednictwem sekretarza stanu. Ponadto z katalogu kar wykreślono grzywnę, przekazanie czy dodatkową karną służbę, dodając w zamian jedynie publiczną lub prywatną reprimendę, nie określono również długości trwania aresztów. W przeciwieństwie do wcześniejszych rozwiązań, regulamin z 1959 r. wprowadzał w załącznikach drobiazgowo opisy poszczególnych rodzajów umundurowania i uzbrojenia jednostki oraz ustanawiał normy specjalne dotyczące reguł postępowania z mundurem gwardzisty po zakończeniu przez niego służby²¹.

3. Regulamin z 1976 r.

Za czasów pontyfikatu papieża bł. Pawła VI (1963–1978) pozycja Papieskiej Gwardii Szwajcarskiej systematycznie ulegała osłabieniu. Związane to było

²⁰ R. Royal, *The Pope's Army. 500 Years of the Papal Swiss Guard*, New York 2006, s. 175; P.M. Krieg, R. Stampfli, *Die Schweizergarde in Rom 1506–2006*, Zürich 2006, s. 305.

²¹ *Regolamento Organico Disciplinare e Amministrativo per la Guardia Svizzera Pontificia*, Città del Vaticano 1959, s. 5–67.

z ogólną niechęcią Ojca Świętego do organizacji militarnych. Papież dążył do całkowitej eliminacji zbrojnych jednostek watykańskich (*Corpi Armati Pontifici*) i zastąpieniem ich przez cywilne jednostki policji. Takim ewentualnym rozwiązaniem sprzyjały również niskie stany osobowe jednostki, gdyż w latach 60. i 70. XX wieku do formacji zgłaszało się niewielu chętnych²².

Warto nadmienić, że do 1970 r. Papieska Gwardia Szwajcarska wciąż była tylko jedną z czterech formacji wojskowo-policyjnych Watykanu. Zmieniło się to 14 września 1970 r., kiedy to bł. Paweł VI w piśmie do Przewodniczącego Rady ds. Publicznych Kościoła kardynała J. Villota, rozwiązał włoskie jednostki reprezentacyjne Watykanu – Gwardię Szlachecką i Gwardię Palatyńską, a także na pewien czas Żandarmerię Watykańską. Akurat ta decyzja przyniosła Gwardii Szwajcarskiej niespodziewane profity, gdyż nie tylko wyeliminowała rywalizujące z nią jednostki, ale też spowodowała przejęcie przez Szwajcarów (od 20 stycznia 1971 r.) wyłącznej służby w Pałacu Apostolskim. W związku z ogólnie trudną sytuacją jednostki dymisję pod koniec 1971 r. złożył jej komendant R. Nünlist. Zastąpił go Franz Xaver Pfyffer von Altishofen²³.

Piąty regulamin Gwardii został wydany za pontyfikatu bł. Pawła VI, przez jego sekretarza stanu kardynała Jean-Marie Villota 28 czerwca 1976 r. Składał się on z 3 tytułów, podzielonych na 11 nagłówków i 167 artykułów oraz 7 dodatkowych załączników.

Najważniejsze zmiany w *Regolamento* z 1976 r. dotyczyły zmniejszenia dotychczasowego stanu osobowego formacji ze 100 do 90 ludzi (halabardników z 70 do 60), zwiększenia zakresu obowiązków jednostki poprzez nakaz towarzyszenia Ojcu Świętemu w jego podróżach apostolskich oraz usunięcia zapisu o hierarchicznym podporządkowaniu Helwetów Gwardii Szlacheckiej. Ponadto regulamin wymieniał trzech (a nie jak dotychczas dwóch) patronów Gwardii wraz z przypisanymi do nich datami ich świąt, czyli św. Marcina z Tours (11 listopada), św. Sebastiana (20 stycznia) i św. Mikołaja z Flüe (25 września). Dodatkowo liberalizował kwestię zawierania małżeństw przez gwardzistów. Odtąd małżeństwo zawrzeć mogli – dalej za aprobatą sekretarza stanu – oficerowie, starszy sierżant i sierżanci. Z kolei podoficerowie w stopniu kaprała również mogli wziąć ślub pod warunkiem ukończenia 25 lat, 3-letniej służby w jednostce i podjęciu zobowiązania na kolejne 3 lata. Dodatkowo zniesiono obowiązujący dotąd przymus reprezentowania wysokiego statusu społecznego przez kandydatki na przyszłe małżonki gwardzistów²⁴. Warto zauważyć, że *Regolamento* z 1976 r. był dwukrotnie wznawiany. Pierwsza reedycja tego regulaminu została opublikowana na podstawie listu Sekretariatu Stanu z 26 stycznia 1988 r., zaś drugą wydano w 1997 r.

²² Ł. Niewiński, *Papieska Gwardia Szwajcarska na pocztówkach*, Oświęcim 2017, s. 50–56.

²³ P.M. Krieg, R. Stampfli, op. cit., s. 315–316; *Podstawowe akty...*, s. 134, 182.

²⁴ *Regolamento Organico Disciplinare e Amministrativo della Guardia Svizzera Pontificia*, Città del Vaticano 1976, s. 5–30.

4. Regulamin z 2006 r.

Na wydanie szóstego regulaminu Gwardii w 2006 r. wpływ miały zróżnicowane czynniki i wydarzenia, niekiedy o wręcz tragicznym wydźwięku.

Po pierwsze, w związku z większą aktywnością papieży (pielgrzymki zagraniczne czy cotygodniowe spotkania z wiernymi na Placu św. Piotra) zmienił się sposób ochrony Ojca Świętego, który stał się o wiele trudniejszy. Na uroczystościach papieskich po raz pierwszy pojawili się gwardziści w cywilnych ubraniach w mieszaniu w tłum wiernych. Nowe zadania i reorganizacja przygotowani do służby stanęły również przed Gwardią w obliczu zamachu na św. Jana Pawła II (1978–2005), którego dokonał 13 maja 1981 r. Turek Ali Agca. Od tej pory położono nacisk na nowe szkolenia oraz ścisłą współpracę ze służbami innych państw, głównie Włoch i USA. Zamach doprowadził także do zmian w dowództwie Gwardii oraz powiększenia jej stanu osobowego²⁵. Z kolei kolejną zmianę założeń ochronnych wymusiły na jednostce ataki terrorystyczne z 9 września 2001 r., do których doszło w USA.

Po drugie, szwajcarską jednostką wstrząsnęły wydarzenia związane ze zmianą komendantów w 1998 r. Wtedy służbę zakończył Roland Buchs, a formacja przez jakiś czas pozostawała bez dowódcy. Nowym komendantem został mianowany 4 maja 1998 r. dotychczasowy zastępca podpułkownik Alois Estermann. Tego samego dnia około godz. 21.00 w mieszkaniu komendanta odnaleziono zwłoki trzech osób – A. Estermanna, jego żony Gladys Mezo Romero i wicekaprała Gwardii Cédrica Tornaya. Śledztwo w tej sprawie, prowadzone przez watykańskiego sędziego Gian Luigi Marrone, zostało zakończone dopiero 8 lutego 1999 r. Jednak już w kilka godzin po tragedii Watykan przyjął oficjalną wersję wydarzeń. Według niej, jak stwierdził rzecznik prasowy Watykanu Joaquin Navarro-Valls, Tornay zastrzelił małżeństwo Estermannów w napadzie szaleństwa za pominięcie go w odznaczeniu medalem *Benemerenti*²⁶ oraz pisemne upomnienia Estermanna dotyczące jego niesubordynacji. W związku z tym, że wykluczono obecność kogokolwiek innego poza trojgiem ofiar, a sprawca tragedii nie żył, oficjalne dochodzenie zostało umorzone²⁷. Część światowych mediów i zagranicznych dziennikarzy akredytowanych przy Stolicy Apostolskiej nie podzielała wyników śledztwa przeprowadzonego przez organa watykańskie i pre-

²⁵ W 1982 r. z funkcji komendanta zrezygnował Franz Pfyffer von Altshofen, a jego miejsce zajął dotychczasowy major Gwardii Roland Buchs. Podczas pontyfikatu św. Jana Pawła II dwukrotnie powiększono stan osobowy Papieskiej Gwardii Szwajcarskiej.

²⁶ W 1998 r. medalem tym zostało odznaczonych 4 wicekaprała i 2 halabardzistów. Wszyscy oni rozpoczęli służbę w Gwardii w 1995 r., podczas gdy Cédric Tornay rozpoczął ją rok wcześniej (1 grudnia 1994 r.) i był jedynym wicekapralem w jednostce, który nie posiadał ww. odznaczenia.

²⁷ *Päpstliche Schweizergarde. Jahresbericht. 1998*, Città del Vaticano 1999, s. 63–64; W. Rędzioch, *Strzały w Watykanie*, „Niedziela” 1998, nr 20, s. 11.

zentowała własne teorie, często bardzo odbiegające od wersji oficjalnej²⁸. Z kolei wyniki śledztwa watykańskiego nadal są podtrzymywane przez dowództwo Gwardii Szwajcarskiej. Potwierdzał je choćby piętnaście lat po tych wydarzeniach następca Estermana – 33. komendant Gwardii Pius Segmüller²⁹.

Po trzecie, na uchwalenie *Regolamento* z 2006 r. w pewien sposób wpłynęła też zmiana pontyfikatów. Po śmierci św. Jana Pawła II, tron Piotrowy objął kardynał Joseph A. Ratzinger, który przyjął imię Benedykta XVI. Ten niezwykle tradycyjnie nastawiony papież już od początku swego pontyfikatu spoglądał „łaskawym okiem” na funkcjonującą przecież od 1506 r. jednostkę helwecką.

Po czwarte, do publikacji nowego regulaminu w dużym stopniu przyczyniły się również względy reprezentacyjne. Wiązały się one z obchodami uroczystości 500-lecia istnienia Gwardii (2006 r.), zaplanowanymi i przeprowadzonymi z igraszką szwajcarską precyzją na wielu płaszczyznach³⁰. Nowy regulamin miał stanowić prawne uzupełnienie licznych atrakcji związanych z jubileuszem. Akt ten został zaakceptowany przez papieża Benedykta XVI i watykańskiego sekretarza stanu kardynała Angelo Sodano 16 stycznia 2006 r., a wszedł w życie 22 stycznia 2006 r. – czyli dokładnie w 500. rocznicę istnienia Gwardii.

Regolamento z 2006 r., zastępujący przepisy z 1976 r., składa się z trzech części: personalnej, dyscyplinarnej i administracyjnej. Części dzielą się na 14 nagłówków, a te na 148 artykułów. Ponadto do aktu dołączono 6 załączników, a całość liczy 104 strony. Akt ten nie zmieniał w zasadniczy sposób funkcjonowania formacji. Za najbardziej charakterystyczne dla nowego regulaminu należy uznać rewizję i aktualizację poprzednich rozwiązań prawnych pod kątem zmian, jakie zaszły w ostatnich trzydziestu latach. Przykładowo dotyczyło to składu jednostki, rozpoczęcia pierwszego urlopu czy powstania uprawnień emerytalnych.

Nie zmieniły się podstawowe zadania Gwardii, za to jedną z głównych modyfikacji okazała się likwidacja podwójnych stopni (*doppelgrade*). Od 1858 r. gwardziści szwajcarscy byli podniesieni honorowo do rangi pułku, chociaż w rzeczywistości ich skład nigdy nie przekraczał zwyczajowego stanu kompanii; a każdy gwardzista posiadał dwa stopnie, jeden w zależności od pułku, drugi w zależności od kompanii. Przykładowo halabardzista miał w tym samym czasie stopień sierżanta, wicekapral zaś starszego sierżanta, itp. Od tej pory podwójne stopnie zostały zniesione. Ponadto stan osobowy Gwardii (110 ludzi) przedstawiał się następująco: komendant w randze pułkownika, zastępca komendanta w randze podpułkownika, kapelan w stopniu podpułkownika, major, dwóch ka-

²⁸ *Bugie di sangue in Vaticano. Il triplice delitto della guardia svizzera*, Milano 1999; J. Vergès, L. Brossollet, *Assassinati in Vaticano*, Milano 2002; J. Follain, *City of Secrets: The Truth Behind The Murders at The Vatican*, New York 2003.

²⁹ *Mój święty szef. Komendant Pius Segmüller w rozmowie z księdzem Robertem Bielem*, Kraków 2014, s. 65–67.

³⁰ *Guardia Svizzera Pontificia. Jahresbericht 2004*, Città del Vaticano 2005, s. 51–52; Ł. Niewiński, op. cit., s. 34–38.

pitanów, starszy sierżant, 5 sierżantów, 10 kaprali, 10 wicekaprali, jak również 78 halabardzistów³¹.

Do innych istotnych zmian należy zaliczyć: możliwość służby w Gwardii naturalizowanych Szwajcarów; brak wymogów co do minimalnego wzrostu: wydłużenie minimalnego czasu służby z miesiąca do 25 miesięcy, przy czym Gwardziści, którzy opuszczają korpus po minimalnym okresie służby, muszą według tego regulaminu tak długo pozostawać w służbie formacji, aż nowo przyjęci gwardziści skończą szkołę rekrutów i będą mogli podjąć służbę; przyporządkowanie stopni i funkcji gwardzistów do odpowiednich poziomów funkcyjnych (kapelan i major) lub kategorii kierowniczej (komendant i jego zastępca) wszystkich pracowników państwa watykańskiego i Stolicy Apostolskiej; wyraźne wskazanie, że personel pomocniczy (ewentualnie studenci i eks-gwardziści) może być potrzebny w wypadku braków w stanie osobowym; możliwość ponownego wstąpienia do Gwardii, z tym samym stopniem jak przy wystąpieniu jednostki, do 30 roku życia; powołanie (nominacja) oficerów (łącznie z kapelanem) przez papieża na 5 lat; możliwość zawarcia związku małżeńskiego przez gwardzistę, który spełnia inne warunki, z narzeczoną, która nie jest wyznania katolickiego. Wymagane jest, by pochodziła ona z „rodziny religijnej”; wyraźne wspomnienie orkiestry PGS oraz upoważnienie komendanta do nominacji jej kapelmistrza spośród członków formacji; ustalenie limitu służby na 150 godzin miesięcznie i przyznanie dodatkowego wynagrodzenia za godziny nadliczbowe; podtrzymanie określonego wieku osiągniętego przez oficerów (60–65 lat) jako warunku przejścia w stan spoczynku, w wypadku podoficerów czas służby ma wynosić maksymalnie 25 lat, jednak możliwe jest jego wydłużenie o maksymalnie 5 lat, pod warunkiem, że w tym czasie uzyska on awans oficerski; prawo do urlopu podoficerów i halabardzistów wynosi 30 dni, można go po raz pierwszy rozpocząć po ośmiu miesiącach służby; udział we mszy św. niedzielnej jest jedynie zalecany; prawo do emerytury po 15 latach służby, a nie jak wcześniej po 10. Ponadto niewielkie zmiany zaszyły w formule przysięgi – zwrot „tak mi dopomóż Bóg i Jego święci” został zastąpiony przez zwrot „tak mi dopomóż Bóg i nasi święci patroni”; oraz w szczególnych normach dotyczących stosowania uniformów po zakończeniu służby³².

Podsumowanie

Podstawą funkcjonowania Papieskiej Gwardii Szwajcarskiej od 1858 r. stanowią regulaminy organizacyjne. Do dziś wydano jedynie sześć takich aktów, w tym cztery w XX i XXI wieku. Pokazuje to, że zmian prawno-organizacyjnych w jednostce nie dokonywano po prostu.

³¹ *Regolamento Organico Disciplinare ed Amministrativo della Guardia Svizzera Pontificia*, Città del Vaticano 2006, s. 5–6; M. Reichmuth, op. cit., s. 22.

³² *Regolamento...*, (2006), s. 8–101; M. Reichmuth, op. cit., s. 22–23.

Wpływ na uchwalenie każdego z regulaminów miały rozmaite przyczyny. Przykładowo, wydanie regulaminu z 1959 r. związane było z powstaniem Państwa Watykańskiego. Warto jednak zauważyć, że reorganizacja terytorialna nie powodowała bezpośredniego dostosowania do niej regulaminu jednostki szwajcarskich halabardników. Uwzględniono ją dopiero trzydzieści lat później. Ważniejsze w tych wypadkach okazały się kolejne pontyfikaty, które miały wpływ na uchwalenie aktów z lat 1914, 1959 i 2006. Nieco mniejszy impuls do ewolucji dawały przetasowania na stanowisku komendanta papieskich Helwetów. Jedynie w latach 1914 i 1959 energiczni dowódcy, czyli odpowiednio Jules Repond i Robert Nünlist, w widoczny sposób przyczynili się do zmian w funkcjonowaniu oddziału. Dodatkowo zauważalny skutek na reformę organizacyjną formacji i jej kształt miały zdarzenia nadzwyczajne w historii jednostki, czyli bunt, zamach czy morderstwa. Wpłynęły one zwłaszcza na powstanie regulaminów z 1914 r. i z 2006 r., a w mniejszym stopniu z 1959 r. Z kolei regulamin z 1976 r. został zmieniony głównie z powodu rozwiązania innych jednostek wojska papieskiego. Na powstanie regulaminów rzutowały też czasem reformy wizerunkowe, którym podlegała Gwardia Szwajcarska, np. w związku ze zmianą umundurowania (1914 r.), czy 500-leciem istnienia formacji (2006 r.).

W latach 1914–2006 większej lub mniejszej ewolucji, a czasem nawet rewolucji, podlegały rozmaite aspekty dotyczące służby Szwajcarów dla głowy Kościoła katolickiego. Zmianom podlegał jej stan osobowy, który w rozmaitych regulaminach wynosił od 90 do 133 gwardzistów. Sukcesywnie zwiększała się też liczba artykułów wchodzących w skład poszczególnych regulaminów oraz ich objętość. Należy jednak zauważyć, że zwiększona objętość dotyczyła przede wszystkim załączników, w których umieszczano szczegółowe informacje dotyczące umundurowania i uzbrojenia formacji.

W 1914 r., po doświadczeniach wyniesionych z okresu buntu, znacznie zaostrzono przepisy dyscyplinarne, które do tej pory praktycznie nie odgrywały żadnej roli. Między innymi wprowadzono katalogi przestępstw i kar. Od tej pory uchwalono też, a w kolejnych edycjach to rozbudowywano, opisy sztandaru jednostki oraz jej umundurowania i uzbrojenia. Od 1959 r. wprowadzono przepisy regulujące używanie munduru przez byłych gwardzistów poza Watykanem oraz zezwolono na rekrutację mieszkańców, pomijanego dotąd, kantonu Ticino. Ponadto regulaminy z lat 1959 i 1976 uznawały i wprowadzały oficjalnych patronów Gwardii – św. Marcina z Tours, św. Sebastiana i św. Mikołaja z Flüe. Dopiero w 1976 r. zniesiono też, nieformalnie obowiązujące od XIX wieku, hierarchiczne podporządkowanie PGS Gwardii Szlacheckiej.

Z kolei w 2006 r. zlikwidowano podwójne stopnie w jednostce, określono i wydłużono minimalny czas służby, wprowadzono również: przyporządkowanie pracowniczostwo-służbowe oparte na wzorcach watykańskich, możliwość ponownego wstąpienia do Gwardii, kadencyjność nominacji oficerskich. Ponadto ustalono limit godzin służby w miesiącu i dodatkowo wynagradzane godziny nadliczbowe i zniesiono obowiązkowy dotąd udział w niedzielnej mszy świętej.

Do innych, często nowelizowanych, przepisów w regulaminach formacji, należy zaliczyć również te z nich, które dotyczyły zawierania związków małżeńskich przez gwardzistów. Te ostatnie, na przestrzeni lat, uległy wyraźnej liberalizacji.

Bibliografia

Literatura

- Alvarez D., *The Pope's Soldiers. A Military History of the Modern Vatican*, Lawrence, KS 2011.
- Bugie di sangue in Vaticano. Il triplice delitto della guardia svizzera*, Milano 1999.
- Dyda K., *Stosowanie prawa przez organy Państwa Watykańskiego a zasadnicze problemy jego systemu prawnego*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 2019, t. 22.
- Follain J., *City of Secrets: The Truth Behind The Murders at The Vatican*, New York 2003.
- Forced to Disarm the Pope's Guards*, „The New York Times” 22.07.1913.
- Gaca A., Oder S., Witkowski Z., *Podstawy ustroju konstytucyjnego Państwa Miasta Watykan*, Warszawa 2020.
- Guardia Svizzera Pontificia. Jahresbericht 2004*, Città del Vaticano 2005.
- Italian police are ready to intervene in case of disturbances by the Swiss Guards*, „The New York Times” 22.07.1913.
- Jehle A., *La Guardia Svizzera Pontificia sotto il Regolamento del 1858*, [w:] U. Fink, H. de Weck, C. Schweizer (red.), *Hirtenstab und Hellebarde. Die Päpstliche Schweizergarde in Rom 1506–2006*, Zürich 2006.
- Krieg P. M., Stampfli R., *Die Schweizergarde in Rom 1506–2006*, Zürich 2006.
- Mój święty szef. Komendant Pius Segmüller w rozmowie z księdzem Robertem Bielem*, Kraków 2014.
- Niewiński Ł., *Papieska Gwardia Szwajcarska na pocztówkach*, Oświęcim 2017.
- Papal Guards Desert*, „The New York Times” 11.07.1912.
- Päpstliche Schweizergarde. Jahresbericht. 1998*, Città del Vaticano 1999.
- Pope Deplores Mutiny*, „The New York Times” 25.07.1913.
- Reichmuth M., *Das neue Reglement der Schweizergarde*, „Der Schweizergardist” 2007, nr 1.
- Rędzioch W., *Strzały w Watykanie*, „Niedziela” 1998, nr 20.
- Royal R., *The Pope's Army. 500 Years of the Papal Swiss Guard*, New York 2006.
- Stampfli R., *Die Geburtsstunde des Vatikanstaats*, „Der Schweizergardist” 2009, nr 2.
- State of Siege in Pope's Palace*, „The New York Times” 24.07.1913.
- The Federal Constitution of the Swiss Confederation, September 12, 1848*, Berne 1867.

Uniforms of the Pope's Army. Which Is Now Being Reformed, „The New York Times” 12.03.1911.

Vergès J., Brossollet L., *Assassinati in Vaticano*, Milano 2002.

Wicky A., *Das Erste Gardereglement von 1858*, „Der Schweizergardist” 2008, nr 2.

Regulacje prawne

Podstawowe akty ustrojowe Państwa Miasta Watykańskiego, oprac. W. Jakubowski, Pułtusk-Warszawa 2004.

Regolamento Organico Disciplinare e Amministrativo della Guardia Svizzera Pontificia, Città del Vaticano 1976.

Regolamento Organico Disciplinare e Amministrativo per la Guardia Svizzera Pontificia, Città del Vaticano 1959.

Regolamento Organico Disciplinare ed Amministrativo della Guardia Svizzera Pontificia, Città del Vaticano 2006.

Regolamento per la Guardia Svizzera Pontificia, Roma 1914.

Organizational regulations of the Pontifical Swiss Guard in the XX–XXI century

Abstract

The Pontifical Swiss Guard (*Guardia Svizzera Pontificia*) is the oldest papal formation. The official date of the creation of the Swiss Guard is assumed to be January 22, 1506. From that time on, the formation has functioned almost without interruption. Since 1858, administrative and disciplinary regulations have formed the basis of its operation. To date, only six such regulations have been issued. This text aims to research two fundamental issues. Firstly, it will indicate the reasons that led to the publication of the successive organisational regulations of the Pontifical Swiss Guard in the 20th and 21st centuries. Secondly, the author intends to determine what kind of provisions in respective regulations were subject to the most frequent changes and what this resulted from. The question of regulations was also important for the mutual relations between Switzerland and the Vatican.

Keywords: Pontifical Swiss Guard, pope, Vatican, Switzerland, international relations.